

Szekfű Gyula

Téka

A száműzött Rákóczi

A Holnap Kiadóé az érdem, hogy 1993-ban, nyolcvan évvel az első kiadás után, újra megjelent az egyik legnevezetesebb magyar történelemkönyv, Szekfű Gyula történetírói premierje: A száműzött Rákóczi.

A szerzőt nem kell bemutatnunk, hisz neve hallatán mindenkinek rögvést a Három nemzedék vagy az ötkötetes Magyar történet jut eszébe. Irányítsuk inkább figyelmünket eme korai remekére!

A könyv II. Rákóczi Ferenc, Erdély, majd 1705-től a magyarországi szövetkezett rendek vezérlő fejedelmének 1715 és 1735 közötti, haláláig emigrációban töltött életét mutatja be – új adatokkal és újszerű szemlélettel.

Szekfű a mű 113. jegyzetében (amitán a leghosszabb jegyzet a világon) támadja meg a hagyományos kurucos szemléletet, amelynek kialakítása Thaly Kálmán nevéhez fűződik – bebizonyítva annak tarthatatlan voltát. Thaly költőből lett „szélbali” történetíró, aki közéleti pályafutása során a Rákóczi-érát akarta saját korában újrajátszani. A lehetőségek hiánya miatt azonban csak újraálmodni, újraálmodtatni tudta mániáját. A negyvenkilencces ábrándokat kergető századvégi napilapértelmiség viszont éppen erre vágyott: Thalyt olvasótábora avata történésszé, mégpedig kritikát nem tűrő, megkérdőjelezhetetlen rangú történésszé. Akinek alkotói szabadságából nemesak kurucversek faragására futotta – amelyeket kétszázéves eredetikként közölt –, de történelmi adatok nyilvánvaló meghamisítására is. Így lesz nála a latin tizenhatból (sexdecim) hatvan, mert az mégiscsak tűrhetetlen, hogy egy olyan csillogó fejedelem, mint Rákóczi,

emigrációjában csak tizenhatfős kísérettel bírjon. Ennek bizonyítására összegyűjt ötvennyolc nevet, a javát saját kútfőből... Mikes proosztó, mert – amint írja – az 1735 nagyszombatján örökre megpihent fejedelmet „kinyújtóztattuk”, aminél mennyivel szebben hangzik a francia kortárs kifejezése: „gazdagon feldíszített ravatalra helyeztük”. Thaly munkásságának fényes záróakkordja volt Rákócziék hamvainak felkutatása és 1905. évi hazahozatala, amely után négy évvel az utolsó Csínom Palkó is követte fejedelmét Szent János fölöttébb fekete paripáján.

Hű közönsége döbbenet tapasztalta újabb négy év múlva, 1913-ban, hogy Szekfű Gyula, ez az addig ismeretlen levéltár-búvár, A száműzött Rákóczival porig alázza Thaly (dombor)művét. Szekfű Rákóczi a többi emigránssal együtt kun-csorog XIV. Lajos udvarában az apanázsért, amely pénzforrás a Napkirály halála után erősen apadni kezdett. A Grosbois-i kamalduliaknál nyugalmat kereső remete ezért kényszerül illegális kártyabarlangot nyitni párizsi házában, Hôtel de Transylvanie néven. A félvilági mulatót Brenner abbé, az emigránsok egyházi embere vezette, akinek ez a munka sok álmatlan éjszakát okozott a rendőrfogdában. A szerző remekül érzékelteti, hogy a nemesi konföderáció primus inter paresből hogyan lett abszolút rendi fejedelem, és hogy Rákóczinak ezt a jellemváltozását, uralkodóvá ridegülését még legodaadóbb hívei (és már nem barátai) milyen értetlenül fogadták. Így válik a mulató neve jelképpé: Rákóczi egész emigrációs politikáját egy cél határozta meg: ki és hogyan segíthetné őt vissza erdélyi fejedelmi székébe. („Meg

voltam győződve, hogy keresnem kell a fejedelemséget...” – írta konfessziójában.)

Szekfű kritikája szerint az egykori fejedelem nyughatatlan vágya rangja visszaszerzéséért csupán tévút a „csalóka remény ködképei után”. És ez már általános ítélet minden emigráció politikailag elszigetelt, tehetetlen és kilátástalan volta felett; és asszociatívén nagyon gyenge, aki a szerző valódi célpontját nem Kossuth Lajosban és a negyvenkilences emigrációban fedezi fel. Persze Szekfű Gyula a párhuzamba állítást az olvasóra bízta, kiteszi a három pontot, és mindenki gondoljon, akire akar...

El tujuk képzelni, több se kellett az obstrukciós magyaroknak... A száműzött Rákóczi fogadtatása, a hároméves hajsza tette a magyar történetírás legnagyobb botrányművévé. Szekfűt Bécsből jött labancnak bélyegezték; Budapesten, Szegeden (a Széchenyi téren) és még több városban tüntettek ellene. Néhol a könyvet nyilvánosan elégették... Állítólag volt olyan, aki a kutyájának adta a „Szekfű” nevet. Az országgyűlésen Polonyi Géza függetlenségi képviselő tiltakozott, a történészszakma részéről pedig Ballagi Aladár, a Pázmány Péter Tudományegyetem tanácskezelője támogatta meg a hecckampányt. Neki szegezi Szekfű a Mit vétettem én? című válaszát amelyben védekezni és visszavágni igyekszik. (Ugyanis Ballagi tudományos felkészültségét megkérdőjelező adat is akadt tárházában.)

Mindhiába. A nemzeti gondolat sárba tiprásával megvádolt történész sorsa: a meghurcoltatás.

Pedig Szekfű csak egy kicsit jobban nyomja tollát a papírra, és a magyarok vezérlő fejedelmét máris – kártyabarlangot fenntartó, feleségét meg-megcsaló, hatalomvágyában nyughatatlan – kiöregedett bonvivánná degradálja, akinek politikai pályafutását a lehetőségek józan mérlegelésénél mindig jobban meghatározta a kalandor hajlam. Mennyire valós ez a kép? Úgy érezzük, hogy a neves történész a Thaly fetiszizálta Rákóczi-eszményen pontosan annyi földi port, emberi gyarlóságot fedez fel, amennyit gondosan a sarokba söpör hét évvel később, amikor megformázza a maga és „nemzedéke” leghívebb magyarját: Széchenyi Istvánt. Szekfű igényesebb és tökéletesebb annál, hogy szavakat vagy eseményeket hamisítson – ő a történelmi szereplők habitusát igazítja saját ízléséhez. És ezzel ugyanazt a hibát követi el, (összehasonlíthatatlanul magasabb színvonalon), mint az általa – Pauler Gyula kritikájával – megvádolt „hiperkuruc”: nem képes a múltat a szükséges madártávlatból, sine studio szemlélni.

Mindettől függetlenül őszinte lelkesedéssel ajánljuk A száműzött Rákóczi című remekművet, amely mintapéldája a történelmi biográfia műfajának. Szekfű Gyulában a történész tudós és művész egyszerre; a stilszta nívóján fűzi mondatait, és a rétor erejével érvel, bizonyít. Könyve a legádázabb krimikkel vetekszik: nem lehet kiolvasatlanul letenni. Ön se tegye...

Nagy Tamás